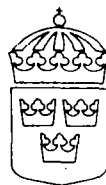

Justitiekottets betänkande

1987/88:33

om målsägandebitråde
(prop. 1987/88:107)

JuU
1987/88:33

Propositionen m. m.

I proposition 1987/88:107 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta av lagrådet granskade förslag till

1. lag om målsägandebitråde,
2. lag om ändring i rättegångsbalken.

Propositionens huvudsakliga innehåll redovisas nedan under rubriken Utskottet på s. 7.

I samband med propositionen behandlas yrkanden i de under den allmänna motionstiden 1988 väckta motionerna 1987/88:Ju217 av Ann-Cathrine Haglund och Birgitta Rydle (m), 1987/88:Ju804 av Carl Bildt m.fl. (m) och 1987/88:Ju811 av Olof Johansson m.fl. (c). Motionsyrkandena redovisas på s. 6.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

Lag om målsägandebitråde

Härigenom föreskrivs följande.

1 § I mål om brott enligt 6 kap. 1–6 § eller försök till brott enligt 6 kap. 1–4 eller 6 § brottsbalken skall, sedan förundersökning har inletts, ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebitråde) förordnas, om det inte på grund av särskilda omständigheter kan antas att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde, skall, sedan förundersökning har inletts, målsägandebitråde förordnas även i mål om

1. brott enligt 6 kap. 7–10 §, försök till brott enligt 6 kap. 8 eller 9 § eller förberedelse eller stämpling till brott enligt 6 kap. 1 §, 4 § andra stycket eller 9 § brottsbalken,

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller försök till sådant brott,

3. brott enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök till sådant brott.

2 § Målsägandebitråde får inte förordnas, sedan åklagaren har beslutat att allmänt åtal inte skall väckas eller att sådant åtal skall läggas ned eller sedan åklagaren avstått från att fullfölja talan mot dom i målet.

3 § Målsägandebiträdet skall ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden. I målsägandebiträdets uppgift ingår inte att bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta görs av åklagaren.

4 § Målsägandebitråde förordnas på begäran av målsäganden eller när det annars finns anledning till det. Vid förordnandet tillämpas 21 § första stycket rättshjälpslagen (1972:429).

I fråga om byte av målsägandebitråde och rätt för sådant biträde att sätta någon annan i sitt ställe tillämpas 21 § andra och tredje styckena rättshjälpslagen.

Målsägandebiträdet skall entledigas, om det är påkallat med hänsyn till förhållandena i målet eller om det annars finns skäl för det.

I övrigt tillämpas i fråga om målsägandebitråde rättegångsbalkens regler om rättegångsbiträde.

5 § Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 22 § rättshjälpslagen (1972:429) gäller för biträde vid allmän rättshjälp.

6 § Om ett målsägandebitråde förordnas, ersätts målsägandens därefter uppkommande kostnader för bevisning och utredning med anledning av talan om enskilt anspråk i samma utsträckning som om målsäganden beviljats allmän rättshjälp med anledning av en sådan talan.

7 § Beslut i frågor som avses i denna lag fattas av rätten. I de fall som avses i 6 § får dock målsägandebiträdet själv besluta om utredning i samma utsträckning som enligt 24 § rättshjälpslagen (1972:429) gäller för biträde vid allmän rättshjälp.

8 § Bestämmelserna i 31 kap. rättegångsbalken om skyldighet för den tilltalade eller annan att till staten återbetala kostnader som enligt rättsens beslut betalats av allmänna medel gäller även i fråga om kostnader enligt denna lag.

JuU 1987/88:33

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 20 kap. 15 §, 23 kap. 5, 10 och 11 §§ samt 49 kap. 7 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

20 kap.

15 §¹

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd.

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd (*stödperson*). Sådant stöd som rätten har kännedom om skall om möjligt underrättas om rättegången.

I vissa fall kan målsägandebiträde förordnas enligt lagen (1988:000) om målsägandebiträde.

Målsägandebiträde skall kallas till huvudförhandling eller annat sammanträde i rätten där målsäganden eller målsägandens ställföreträdare skall höras.

23 kap.

5 §²

Skall enligt 21 kap. 3 a § offentlig försvarare utses för den misstänkte, åligger det undersökningsledaren att göra anmälan om det hos rätten.

Skall enligt 21 kap. 3 a § offentlig försvarare utses för den misstänkte, åligger det undersökningsledaren att göra anmälan om det hos rätten. *Undersökningsledaren skall också göra anmälan hos rätten, om målsäganden begär att få ett målsägandebiträde eller om det annars finns anledning att förordna ett sådant biträde.*

10 §

Vid förhör skall såvitt möjligt ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne närvara.

Undersökningsledaren *har* att bestämma, *hurvida* annan än vittne *må* övervara förhör. Vid förhör, som enligt 18 § andra stycket *hålles* på den misstänktes begäran, *äge*

Undersökningsledaren *skall* bestämma *om någon* annan än ett vittne *får närvara* vid förhör. Vid förhör, som enligt 18 § andra stycket *hålls* på den misstänktes begäran,

¹ Senaste lydelse 1987:747.

² Senaste lydelse 1983:920.

han och hans försvarare att närvara. Även vid annat förhör *må*, om det kan ske utan men för utredningen, försvarare *vara tillstades*.

Är den som *höres* under 15 år, hör, *om det kan ske utan men för utredningen*, den som har vårdnaden om honom vara närvarande vid förhöret.

Undersökningsledaren *äge* förordna, att vad som förekommit vid förhör *icke* får uppenbaras.

Är den misstänkte eller hans försvarare närvarande vid förhör, *må* han i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som *höres*. Utan undersökningsledarens tillstånd *må ej annan, som är närvarande vid förhör, därunder* meddela sig med den hörde.

Har *underrätt* förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål, *skall underrättens beslut stå fast*.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

han och hans försvarare *rätt* att närvara. Även vid annat förhör *får* försvarare *närvara*, om det kan ske utan men för utredningen.

Målsägandebitråde har rätt att närvara vid förhör med målsäganden.

Är den som *hörs* under 15 år, bör den som har vårdnaden om honom vara närvarande vid förhöret, *om det kan ske utan men för utredningen*.

Undersökningsledaren *får* förordna att vad som förekommit vid förhör *inte* får uppenbaras.

11 §

Är den misstänkte eller hans försvarare närvarande vid förhör, *får* han i den ordning undersökningsledaren bestämmer framställa frågor till den som *hörs*. *Detsamma gäller målsägandebitråde vid förhör med målsäganden. Om någon annan är närvarande vid förhör, får denne inte utan undersökningsledarens tillstånd vid förhöret* meddela sig med den hörde.

49 kap.

7 §³

Har *tingsrätten* förklarat en domare jävig eller bifallit en begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål *eller förordnat målsägandebitråde, får tingsrättens beslut inte överklagas*.

³ Senaste lydelse 1983: 370.

1987/88:Ju217 av Ann-Cathrine Haglund och Birgitta Rydle (m) vari yrkas

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att ett juridiskt biträde åt målsäganden är nödvändigt såväl när det gäller sexuella övergrepp som misshandel.

1987/88:Ju804 av Carl Bildt m.fl. (m) vari yrkas

18. att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av målsägandebiträde på sätt som anges i motionen.

1987/88:Ju811 av Olof Johansson m.fl. (c) vari yrkas

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till insatser för stöd till våldsoffer innebärande att

d) offer för sexualbrott och våldsoffer, där sexuella övergrepp ingår, erhåller eget juridiskt biträde vid förundersökning och rättegång (s.k. målsägandebiträde).

Utskottet

Inledning

Frågan om biträde åt målsägande i samband med förundersökning och rättegång kom i fokus i samband med de omfattande ändringar i brottsbalkens (BrB:s) regler om sexualbrott som trädde i kraft år 1984 (prop. 1983/84:105, JuU 25, rskr. 332). Genom en ny regel i rättegångsbalken (RB) infördes en möjlighet för en målsägande som behöver personligt stöd under rättegången att åtföljas av en s.k. stödperson (numera 20 kap. 15 § RB). I lagstiftningsärendet framhölls från flera håll att det inte var tillräckligt med ett personligt stöd åt målsäganden. I många fall ansågs också juridisk hjälp behövas under det rättsliga förfarandet i anledning av brott. Departementschefen anförde att effekterna av de nya reglerna börde följas uppmärksamt och att en utvärdering borde ske av hur de nya reglerna fungerade i praktiken. Om det behövdes skulle frågan om utvidgade möjligheter att ge målsäganden rätt till biträde tas upp till omprövning. Liknande uttalanden gjordes vid frågans behandling i riksdagen (jfr JuU 1983/84:25 s. 28 f).

I november 1984 uppdrog regeringen åt rättshjälpskommittén (Ju 1982:01) att undersöka hur det rättsliga förfarandet i mål om ansvar för sexualbrott hade fungerat i praktiken från målsägandens synpunkt. Kommittén skulle på grundval av sin undersökning ta upp frågan om formerna för utvidgad rättshjälp åt i första hand kvinnor som utsatts för sexualbrott och vissa andra våldsbrott (dir. 1984:43). Kommittén redovisade sina överväganden i sitt slutbetänkande (SOU 1986:49) Målsägandebiträde. Betänkandet har remissbehandlats.

Propositionen bygger på betänkandet och remissbehandlingen.

Redan enligt gällande ordning finns det ett antal stödformer som syftar till att tillgodose brottsoffrens – eller, med RB:s terminologi, målsägandenas – behov av personligt stöd och juridisk hjälp. För en målsägande som skall höras i rättegången finns som ovan anförts möjligheten att anlita en s.k. stödperson (20 kap. 15 § RB). Om målsäganden för talan om skadestånd är åklagare och polis skyldiga att hjälpa till med detta, en skyldighet som har utvidgats fr.o.m. den 1 februari 1988 (prop. 1987/88:1, JuU 14, rskr. 81). Målsäganden kan också få rådgivning och allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1972:429).

I den nu aktuella propositionen föreslås att målsägandens ställning stärks genom att det införs en möjlighet att på statens bekostnad få ett särskilt juridiskt biträde – målsägandebiträde – under förundersökning och rättegång rörande vissa brott. Även sådana målsägande som formellt inte är parter i rättegången utan endast skall höras i anledning av åklagarens talan får möjlighet att erhålla målsägandebiträde.

Reglerna om målsägandebiträde tas upp i en särskild lag om målsägandebiträde. Därutöver föreslås vissa ändringar i RB.

Enligt 1 § första stycket förslaget till lag om målsägandebiträde skall i mål som rör allvarliga sexualbrott målsägandebiträde i allmänhet förordnas. De brott som avses är våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt umgänge med barn, försök till sådana brott samt sexuellt umgänge med avkomling eller med syskon (6 kap. 1–6 §§ BrB). Undantag görs för de fall där det kan antas att behov av biträde saknas.

I mål om vissa andra typer av grövre brott med inslag av våld eller annan integritetskränkning får målsägandebiträde förordnas, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde. I 1 § andra stycket förslaget till lag om målsägandebiträde görs under tre punkter en uppräknig av de berörda brottstyperna. De brott det här gäller är bl.a. sexuellt ofredande, koppleri, grovt koppleri, försök till koppleri, försök till grovt koppleri och förförelse av ungdom. Hit hör vidare de brott enligt 3 eller 4 kap. BrB som har fängelse i straffskalan samt försök till sådant brott. Här avses bl.a. misshandel som inte är ringa, försök till mord, olaga frihetsberövande och olaga hot. Slutligen anges att målsägandebiträde kan förordnas även i mål om rån eller grovt rån eller försök till sådant brott.

För att målsägandebiträde skall få förordnas enligt 1 § andra stycket förslaget till lag om målsägandebiträde räcker det, enligt departementschefen (prop. s. 38), inte med att det gäller ett sådant brott som ingår i uppräknigen, utan brottet skall i det enskilda fallet ha varit av kvalificerat slag och ha inneburit en svår kränkning av offret. Vidare bör bevisläget och det processuella läget i övrigt vara sådant att man måste räkna med att målsäganden kommer att utsättas för ingående eller pressande förhör. Ytterligare en förutsättning är att målsägandens fysiska och/eller psykiska tillstånd är sådant att han eller hon kan antas ha väsentlig nytta av ett juridiskt biträde. I många fall torde det, enligt departementschefen, vara tillräckligt

att målsäganden åtföljs av en stödperson enligt 20 kap. 15 § RB.

Enligt regeringsförslaget skall målsägandebiträdet stödja och hjälpa målsäganden i olika hänseenden vid förundersökning och rättegång i mål om allmänt åtal. Biträdet skall bl.a. upplysa målsäganden om förfarandet och de regler som gäller för detta, framföra målsägandens önskemål i olika handlägningsfrågor och bevaka att förhör med målsäganden sker på ett tillbörligt sätt. Om målsäganden för skadeståndstalan som handläggs tillsammans med åtalet, skall biträdet kunna bistå målsäganden även i skadeståndsförfrågan, utom i de fall där åklagaren för målsägandens skadeståndstalan. För det fall målsäganden biträder åtalet föreslås att målsägandebiträdet skall hjälpa målsäganden även i den delen. Målsägandebiträdet föreslås i fråga om skadeståndstalan få samma rätt som ett rättshjälpsbiträde att besluta om utredning och bevisning.

Reglerna i RB om rättegångsbiträde föreslås i tillämpliga delar gälla för målsägandebiträdet. Till målsägandebiträde skall kunna förordnas advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Om det finns skäl för det, föreslås att även annan lämplig person skall kunna förordnas. I propositionen hänvisas här till de krav som uppställs i 21 § rättshjälpslagen i den lydelse som föreslagits i proposition 1987/88:73.

Domstolen skall enligt förslaget fatta beslut i frågor som rör målsägandebiträde.

I fråga om målsägandebiträdets rätt till ersättning av allmänna medel föreslås att reglerna om ersättning till biträde vid allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen skall äga tillämpning.

Biträdeshjälpen föreslås vidare vara kostnadsfri för målsäganden, utom om målsäganden utan skäl föranlett förundersökning och rättegång eller annars varit försumlig. Om den misstänkte åtalas och döms för brottet föreslås han få skyldighet att ersätta staten dess kostnader för målsägandebiträde enligt reglerna i 31 kap. RB.

De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 juli 1988.

Överväganden m.m.

Utskottet vill först uttrycka sin tillfredsställelse över att riksdagen nu förelagts ett regeringsförslag i den under lång tid aktuella frågan om målsägandebiträde. Utskottet kan också ställa sig bakom förslagen i propositionen. Detta gäller även tanken att reformen för närvarande begränsas till sådana typer av mål som angetts i det föregående. Så snart tillräckliga erfarenheter av den nya regleringen vunnits bör en utvärdering ske för att skapa underlag för överväganden om möjligheten till biträde bör utsträckas även till andra typer av brottmål.

Utskottet vill såvitt gäller frågan om vem som får förordnas till målsägandebiträde här endast erinra om riksdagens ställningstagande nyligen till förslaget i proposition 1987/88:73 om förbättringar inom rättshjälpsystemet (se JuU 1987/88:21 s. 46, rskr. 193).

Utskottet tillstyrker bifall till propositionen. Härigenom får syftet med de förut nämnda önskemålen i motionerna Ju217, Ju804 och Ju811 anses vara tillgodosett.

Utskottet hemställer

att riksdagen med bifall till proposition 1987/88:107 och med anledning av motion 1987/88:Ju217 i denna del (yrkande 2), motion 1987/88:Ju804 i denna del (yrkande 18) och motion 1987/88:Ju811 i denna del (yrkande 2) antar de genom propositionen framlagda förslagen till

- a) lag om målsägandebiträde.
- b) lag om ändring i rättegångsbalken.

Stockholm den 10 maj 1988

På justitieutskottets vägnar

Lars-Erik Lövdén

Närvarande: Lars-Erik Lövdén (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Hans Göran Franck (s), Birthe Sörestedt (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Svensson (m), Bengt-Ola Rytter (s), Elving Andersson (c), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s) och Lars Sundin (fp).

